

<https://jrl.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Researches in Linguistics
E-ISSN: 2322-3413
17(1), 143-158
Received: 09.02.2024 Accepted: 18.06.2024

Research Paper

Syntactic resemblance in the derivation of Persian relative and adverbial clauses

Mona Valipour

Assistant Professor, Persian Language and Literature, Letters and Human Sciences, Shahid Beheshti University,
Tehran, Iran
m_valipour@sbu.ac.ir

Abstract

The syntactic parallelism between relative clauses and adverbial clauses in English has led researchers to hypothesize that both types of clauses may share a common derivation process. While Persian relative clauses follow a different derivation pattern from English, the syntactic resemblance between Persian relative and adverbial clauses suggests a uniform derivation process. This study seeks to apply the analysis of relative clauses to adverbial clauses by adopting the most effective available approach to clarify the derivation of Persian relative clauses. One challenge lies in the absence of “-i” in the DP head, and another is the lack of a gap or resumptive pronoun. Findings indicate that the absence of the pronoun in certain temporal and conditional clauses is attributed to relativization within prepositional phrases, allowing for an ellipsis of the entire PP within the clause by analogy with the outer PP, when specific conditions are met. Non-restrictive relative clauses containing “in” (this) represent another category of adverbial clauses resulting from the relativization of an event argument. Given that this element occupies a functional projection, no gap or resumptive pronoun seems to be present. Notably, in this category of adverbial clauses, the DP head is null due to the definiteness of the nominal head. Furthermore, Persian language data validate the proposition that all adverbial clauses are PPs. Unlike English, Persian typically distinctly presents the corresponding preposition and its accompanying noun element.

Keywords: Adverbial Clause, Relative Clause, Prepositional Phrase, Adverb, Conjunction

Introduction

The adverbial clause, a subordinate clause in compound sentences, has not been given due credence in Persian compared to complementary and relative subordinate clauses. In English, the syntactic behavior of relative and adverbial clauses is similar, with central adverbial clauses and relative clauses often exhibiting inconsistency with the main clause phenomena. This inconsistency stems from the derivation of adverbial clauses through the movement of an operator, akin to relative clauses. Local restrictions regarding movement and intervention contribute to this inconsistency. Additional evidence also supports the argument that adverbial clauses are, in fact, free relative clauses. In Persian, although relative clauses and adverbial clauses display similar syntactic behavior, neither is a product of the movement process due to the absence of local restrictions regarding movement and intervention. Karimi (2001) demonstrates that Persian relative clauses result from base generation, where the antecedent (i.e., modified noun) is initially in the specifier of the DP, “-i” occupies the head position, and its complement is a clause: [D CP]. In this structure, the relative operator resides in the specifier of the CP, and a gap or resumptive pronoun, co-indexed with the antecedent and the operator, is produced within the clause.

The present research aims to determine whether adverbial clauses can be analyzed similarly, addressing questions such as whether temporal adverbial clauses can be classified as PPs, as proposed by Demirdache and Uribe-Etxebarria (2004), and whether this analysis can be extended to non-temporal adverbial clauses.

*Corresponding author

2322-3413 © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/jrl.2024.140668.1831>

Materials and Methods

When applying Karimi's (2001) analysis to Persian adverbial clauses, two main challenges arise: the absence of "-i" in the head of DP in some adverbial clauses and the lack of a gap or resumptive pronoun in any adverbial clauses. This stands in contrast to the relativization of lower-level nouns (including adjuncts), where the presence of a resumptive pronoun is typically mandatory.

To address these challenges, we first examine temporal clauses, considering them as a type of PP based on Demirdache and Uribe-Etxebarria's (2004) perspective. Subsequently, we will explore non-temporal clauses and demonstrate how the restrictiveness of relative clauses impacts the presence or absence of an element co-indexed with the antecedent. This approach provides a rationale for the absence of "-i" in the head of DP in certain adverbial clauses. All Persian examples included in this study were created by the author, and their classification as grammatical or ungrammatical was determined based on the author's intuition.

Discussion of Results and Conclusions

In Example 1, the adverbial clause is regarded as a PP with an omitted P. Within this PP, there is a relative clause complementing the determiner "-i", and the resumptive pronoun is also omitted from this clause. Example 1b illustrates the omitted elements.

1. a.	vaghti	ke	Molana	Shams	ra	did				
	time-INDF	That	Molana	Shams	ACC	saw				
	When Rumi saw Shams									
b.	(dar)	vaghti	ke	Molana	(dar	an	vaght)	Shams	ra	did
	(in)	time-INDF	that	Molana	(in	that	time)	Shams	ACC	saw
	When Rumi saw Shams,...									

The tests conducted in this research demonstrate that the rule of "removing the entire PP containing the resumptive pronoun in relative clauses" is applicable when five specific conditions are met:

1. Relativization has occurred for the complement of the preposition.
2. The co-indexed element in the relative clause also serves as the complement of a preposition.
3. The prepositions involved are identical.
4. Both PPs function as adjuncts.
5. The adverbs are limited to time or place expressions.

The reason for the aforementioned omission can be attributed to the ease of mentally accessing the deleted element. However, when examining adverbial clauses beginning with phrases such as "be mahz-e in-ke" (as soon as), "be dalile-e in-ke" (because), or "be jay-e in-ke" (instead of), it is not possible to consider such an omission under any circumstances. In these clauses, the antecedent is the demonstrative pronoun "in" (this), and the referent of this pronoun is posterior instead of preceding. The referent of "this" is the event referenced within the clause.

This situation mirrors the structure of the so-called "clausal complement of nouns," whose main distinction from relative clauses lies in the absence of a co-indexed element with the antecedent. The clausal complement of nouns is a non-restrictive relative clause, with the antecedent co-indexed to an event argument within the clause. Since this element appears in one of the functional projections, it seems that clausal complements of nouns lack a gap or resumptive pronoun. Consequently, the co-indexed element is present in these clauses, enabling the defense of relativity in other adverbial clauses containing the demonstrative pronoun "in" (this). These clauses are a form of non-restrictive relative clauses, while temporal adverbial clauses (Example 1) fall under the category of restrictive relative clauses.

A characteristic feature of non-restrictive clauses is the absence of "-i" as the head of the main DP. This head is left empty when the antecedent is definite, as written Persian does not utilize a definite article. Consequently, "-i" only appears in the head of DP when dealing with relative clauses whose antecedents are indefinite.

According to Demirdache and Uribe-Etxebarria (2004), temporal clauses are PPs that may feature either a null P or a null ZeitP (DP). Interestingly, in Persian, these two elements are prominently present in most adverbial clauses. As a result, not only can Demirdache and Uribe-Etxebarria's claim be substantiated by Persian data, but this analysis can also be extended to non-temporal adverbial clauses. This is because the two elements in question - a preposition and a noun - are typically found in non-temporal Persian clauses, including those pertaining to cause, purpose, opposition, negation, substitution, and condition. It is evident that during the grammaticalization process, some so-called conjunctions have lost their prepositions, some have forfeited their nominal elements, and others have experienced the loss or occasional concealment of both components. Thus, what is referred to as a conjunction actually consists of a preposition alongside its complement, the DP, which contains a relative clause.

مقاله پژوهشی

اشتقاق نحوی یکسان در بندهای موصولی و قیدی فارسی

* مونا ولی‌پور

چکیده

بند قیدی یکی از انواع بندهای پیرو در جملات مرکب است که برخلاف بندهای پیرو متممی و موصولی کمتر مورد پژوهش و بررسی قرار گرفته است. تشابه رفتار نحوی بندهای موصولی و قیدی در زبان انگلیسی، باعث شده پژوهشگران هر دو بند را محصول فرایند حرکت یک عملگر بدانند. در فارسی اگرچه رفتار نحوی بندهای موصولی و قیدی مشابه است، اما هیچ کدام محصول فرایند حرکت نیستند چراکه محدودیت‌های موضعی ناظر بر حرکت و مداخله در آنها دیده نمی‌شود. بندهای موصولی فارسی، محصول تولید درجا هستند، یعنی موصوف از ابتدا در شاخص گروه حرف تعریف، «ی» در هسته، عملگر موصولی در شاخص گروه متمم ساز، و همچنین یک عنصر هم‌نمایه با موصوف و عملگر (از جنس شکاف یا ضمیر سایه) در بند تولید می‌شود. مسئله پژوهش حاضر، امکان کاربست تحلیل مشابهی برای بندهای قیدی است. چالش‌های پیش رو یکی مسئله نبود «ی» در هسته گروه حرف تعریف بعضی از بندهای قیدی و دیگری مسئله نبود شکاف یا ضمیر سایه در هیچ کدام از بندهای قیدی است. این در حالی است که براساس سلسله مراتب حضور ضمیر سایه، اتفاقاً هنگام موصولی سازی در مراتب پایین تر (از جمله افزوده‌ها) درج ضمیر سایه اجباری است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که دلیل نبود این ضمیر در بعضی بندهای قیدی زمانی و شرطی، این است که موصولی سازی درون این بندها از داخل گروه‌های حرف اضافه‌ای انجام می‌شود و در صورتی که شرایط خاصی برقرار باشد، کل گروه حرف اضافه‌ای درون بند به قرینه گروه حرف اضافه‌ای بیرونی حذف می‌شود. در مورد سایر بندهای قیدی که موصوف بند موصولی آنها «این» است، با بندهای موصولی غیرتحدیدی‌ای سروکار داریم که موصوفشان با عنصری درون بند که یک موضوع رویدادی است، هم‌نمایه است. از آنجایی که این عنصر در یکی از فراقکن‌های نقشی قرار دارد، ظاهر امر چنین است که این بندها فاقد شکاف یا ضمیر سایه هستند. اتفاقاً در همین دسته از بندهای قیدی است که هسته گروه حرف تعریف تهی است. دلیل این امر معرفگی موصوف و غیرتحدیدی بودن بند موصولی است. بخش آخر این پژوهش نشان می‌دهد که داده‌های زبان فارسی این فرضیه را تأیید می‌کنند که تمامی بندهای قیدی گروه‌های حرف اضافه‌ای هستند. برخلاف انگلیسی، زبان فارسی این حرف اضافه و عنصر اسمی همراه آن را معمولاً آشکارا ظاهر می‌کند. عنصر اسمی مذکور به بیانی دقیق‌تر همان گروه حرف تعریفی است که موصوف بند موصولی در شاخص آن قرار دارد و هسته‌ی آن یک بند موصولی را به عنوان متمم خود می‌پذیرد.

کلیدواژه‌ها: بند قیدی، بند موصولی، گروه حرف اضافه‌ای، قید، پیوند، حرف ربط

۱. مقدمه

جملات مرکب^۱ ناهم‌پایه دست‌کم از یک بند پایه^۲ و یک بند پیرو^۳ تشکیل می‌شوند. بندهای پیرو یا متممی^۴ آند، یا موصولی^۵ آند و یا قیدی^۶. بعضی از فعل‌ها در ظرفیت خود می‌توانند یک بند متممی بپذیرند و وجود این بندها برای تکمیل ظرفیت و معنای فعل، لازم و اجباری است (مثال ۱). بندهای موصولی در ساختمان گروه‌های اسمی مرکب (و به بیان دقیق‌تر در ساختمان گروه‌های حرف تعریف) به کار می‌روند و بسته به نوعشان ممکن است تحدیدی باشند، یعنی دامنهٔ مصادیق موصوف نکره‌ی خود را محدود کنند (مثال ۲ الف)؛ یا غیر تحدیدی باشند، یعنی با موصوفی معرفی همراه شوند و صرفاً توضیحی دربارهٔ آن بدهند (مثال ۲ ب). این بندها اجباری نیستند.

۱. می‌خواهم به اصفهان سفر کنم.

۲. الف. آن دختری که بهترین دانشجوی کلاس است، در مراسم اهدای جوایز شرکت نکرده بود.

ب. مریم که بهترین دانشجوی کلاس است، در مراسم اهدای جوایز شرکت نکرده بود.

به طور کلی، در مورد بندهای متممی و موصولی فارسی چه از نظر نحوی و چه از نظر معناشناختی مطالعات نسبتاً قابل توجهی صورت گرفته است. اما بندهای قیدی مغفول مانده‌اند. این بندها بسیار متنوع‌اند و از نظر معنایی به انواع مختلفی نظیر بندهای زمان، هدف، افزایش، تقابل، علت، سلب، جانشینی، شرط و... تقسیم می‌شوند. این بندها نیز افزوده و غیر اجباری‌اند (مثال‌های ۳).

۳. الف. وقتی آفتاب غروب کند، مهمان‌ها می‌رسند. (زمان)

ب. غذاهای زیادی آماده کرده‌ام تا به مهمان‌ها خوش بگذرد. (هدف)

ج. علاوه بر اینکه غذاهای زیادی آماده کرده‌ام، چندین نوع دسر هم سفارش داده‌ام. (افزایش)

رابطهٔ بند قیدی با بند اصلی، وضعیت فعل از نظر زمان‌نمودوجه در بند قیدی، چگونگی اشتقاق نحوی این بندها، ویژگی‌های معناشناختی این بندها بسته به نوعشان و تعامل این ویژگی‌ها با ویژگی‌های نحوی، ماهیت پیوند/حرف‌ربطی^۷ که عمدتاً در آغاز این بندها قرار می‌گیرد و به طور کلی نقشی که این بندها در جمله ایفا می‌کنند، مسائلی است که تاکنون بدان‌ها پرداخته نشده است. در پژوهش حاضر برآنیم که ماهیت این بندها و چگونگی شکل‌گیری آنها از نظر نحوی و به طور کلی نقش آنها در جمله را بررسی کنیم. در این بررسی، بسیار به پژوهش **هگمن**^۸ (۲۰۱۲) که بندهای قیدی را به مثابهٔ بندهای موصولی در نظر می‌گیرد، وام‌داریم. و در نظر داریم فرضیهٔ او را دربارهٔ نحوهٔ شکل‌گیری بندهای قیدی، در زبان فارسی بسنجیم. همچنین نشان می‌دهیم که آیا مطابق با نظر **دمیردشه**^۹ و **اوریه‌اتسباریا**^{۱۰} (۲۰۰۴) بندهای قیدی زمانی را می‌توان گروه‌های حرف‌افزای در نظر گرفت و آیا می‌توان این تحلیل را به بندهای قیدی غیرزمانی نیز تعمیم داد یا خیر. از طرف دیگر، اگر قائل به بند موصولی در دل این گروه‌های حرف‌افزای باشیم، این بند از چه نوعی است؟ تحدیدی است یا غیر تحدیدی؟ چگونه می‌توان بعضاً نبود پسوند «-ی» و همچنین نبود شکاف یا ضمیر سایه را در این بندهای ظاهراً موصولی، توجیه نمود؟

در بخش بعدی، به بررسی پیشینهٔ پژوهش‌هایی می‌پردازیم که دربارهٔ بندهای قیدی در زبان فارسی صورت گرفته است. در بخش سوم، ملاحظات نظری مرتبط با پژوهش را براساس آرای **هگمن** (۲۰۱۲) و **دمیردشه** و **اوریه‌اتسباریا** (۲۰۰۴) اجمالاً معرفی می‌کنیم و در بخش چهارم نیز به تحلیل بندهای قیدی در زبان فارسی می‌پردازیم. در نهایت نیز به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری خواهیم پرداخت.

1. complex sentence

2. subordinate clause

3. main clause

4. complement clause

5. relative clause

6. adverbial clause

۷. نامیدن «اگر، وقتی که، زمانی که، به شرطی که، در صورتی که، به محض اینکه، برای اینکه، تا اینکه و امثالهم» به صورت پیوند یا حرف ربط، از روی تسامح است. از آنجایی که نقش این کلمات «عبارت است از وابسته کردن بندهای پیرو به بندهای پایه» (صادقی و ارژنگ، ۱۳۵۸: ۸۹)، به آنها پیوند یا حرف ربط گفته‌اند. دربارهٔ ماهیت واقعی آنها متعاقباً بحث خواهد شد.

8. L. Haegeman

9. H. Demirdache

10. M. Uribe-Etxebarria

۲. پیشینه پژوهش

خانلری (۱۳۷۷)^۱ بندهای پیرو را برحسب اینکه به کدام یک از قسمت‌های اصلی جمله مربوط باشند، به دو دسته تقسیم می‌کند: پیرو نهاد و پیرو گزاره. و یکی از بندهای پیرو گزاره را بندی می‌داند که «زمان یا مکان یا حالت و چگونگی وقوع فعل پایه را بیان کند و در این حال جانشین قید و متمم فعل یا وابسته به یکی از آن دو شمرده می‌شود» (۱۳۷۷: ۲۵۸). او این بندها را بیانگر معانی زمان، وضع و حالت، علت، غرض، تطابق یا تضاد، نتیجه، مقایسه و تشبیه، الحاق، استثنا و شرط می‌داند.

به اعتقاد **ارژنگ** (۱۳۷۴)، هر جمله پیرو نسبت به جمله پایه خود عهده‌دار نقشی است؛ اما گاهی این نقش، اصلی (بندهای متممی) و گاهی غیراصلی است. ارژنگ با ذکر مثال‌هایی از بندهای قیدی، نقش آنها را متمم اختیاری در نظر گرفته و آنها را قابل حذف دانسته است. از طرف دیگر، اگرچه صراحتاً اشاره نکرده است، به نظر می‌رسد که بعضی از بندهای قیدی را بند موصولی می‌داند. برای نمونه، هنگام اشاره به کاربردهای وجه التزامی در جمله به این موارد اشاره کرده است: «... ۳. پیروهایی که نقش متمم اختیاری هدف و نتیجه را برعهده دارند، پیرو موصولی هستند. ۴. بعضی از پیروهایی که بعد از قید زمان و مکان با زمان آینده، به صورت موصولی می‌آیند...» (۱۳۷۴: ۱۹۶-۱۹۸). با این همه او درباره این تحلیل خود توضیح روشنی نداده است.

نجفی (۱۳۷۴) در مقاله‌اش با عنوان «کاربرد 'که' در فارسی گفتاری» تلاش کرده تمامی کاربردهای حرف «که» را استخراج کند. او درباره نقش «که» یا درباره نقش بندهایی که این حرف در آنها به کار می‌رود، صحبتی نکرده و تمایز نحوی میان کاربردهای تاکیدی و کاربرد این حرف در بندهای موصولی و متممی و قیدی را در نظر نگرفته و صرفاً از نظر معنایی کاربردهای «که» را احصا و طبقه‌بندی کرده است. با وجود این، پژوهش او به دلیل احصای نسبتاً کامل کاربردهای این حرف، درخور توجه است.

البرزی ورکی (۱۳۷۹) ابتدا با اشاره به تعریف و انواع جملات مرکب، بندهای قیدی را واجد نقش قید می‌داند و جایگاه بند قیدی را در جملات مرکب، مشابه جایگاه قید در جملات ساده در نظر می‌گیرد. به گفته وی، بند وابسته قیدی جایگزین سازه‌ای در بند پایه می‌شود که بیانگر زمان، مکان، علت، شرط و دیگر ویژگی‌های قیدی باشد. البرزی ورکی با انتقاد از رویکرد دستورنویسان سنتی، تلاش می‌کند که بندهای قیدی را به مثابه بندهای موصولی بررسی کند. به گفته او از آنجایی که هسته اسمی این بندها دارای عنصر «که» است و همچنین از آنجایی که ممکن است این هسته دارای پسوند «ی» نیز باشد، این بندها باید به صورت بند موصولی تحدیدی بررسی شوند (۱۳۷۹: ۲۳۲). او «وقتی» را در «وقتی که...» یک گروه اسمی در مقام هسته یک بند موصولی تحدیدی می‌داند و «در صورت» را در «در صورتی که» گروهی حرف اضافه‌ای در نظر می‌گیرد که به عنوان هسته یک بند موصولی تحدیدی به کار می‌رود. البرزی ورکی همچنین به نبود شکاف یا ضمیر سایه در چنین بندهای موصولی‌ای (گرچه به نحوی نارسا) اشاره کرده است: «اگر یک هسته اسمی نقش قید را در بند پایه داشته باشد (مانند وقت، در صورت و...) نقشش همانند نقش فاعل در بند موصولی تکرار نمی‌شود. برای نمونه، در جمله مرکب ۴ الف نقش "وقت" در بند موصولی اشغال نشده است؛ اما برعکس در جمله مرکب ۴ ب نقش "مرد" در بند موصولی به وسیله "از او" اشغال شده است؛ یا در جمله مرکب ۴ ج نقش "مرد" در بند موصولی به وسیله پسوند ملکی "ش" اشغال شده است» (۱۳۷۹: ۲۳۹-۲۴۰).

۴. الف. وقتی [که از خانه بیرون رفتم] او را دیدم. (البرزی ورکی، ۱۳۷۹: ۲۴۰ (الف ۱۰))

ب. این همان مردیست [که اسبی از او خریدم].

ج. مردی [که برادرش استاد دانشگاه بود] به عضویت شورای شهر انتخاب گردید.

گفتنی است که در سلسله مراتب موصولی سازی هر چه از مرتبه فاعل به سمت مراتب پایین تر حرکت کنیم، امکان بازیابی عنصر هم‌نمایه با ارجاع ذهنی به موصوف دشوارتر می‌شود. به همین دلیل است که در جایگاه فاعل استفاده از شکاف اجباری است اما در جایگاه مفعول صریح استفاده از شکاف و ضمیر سایه هر دو ممکن است و در مراتب پایین تر استفاده از ضمیر سایه اجباری می‌شود. اما ادعای البرزی ورکی این است که موصولی سازی از عناصری که به گفته او نقش قیدی دارند، الزاماً با شکافی درون بند موصولی همراه است همان‌طور

^۱ این اثر گویا اولین بار به سال ۱۳۵۵ به وسیله بنیاد فرهنگ ایران منتشر شده است.

که در جایگاه فاعل استفاده از شکاف الزامی است. این ادعا ظاهراً در تناقض با سلسله مراتب پیش گفته است. از طرف دیگر، به فرض درستی ادعای مذکور، این پژوهشگر مشخص نکرده که چرا قیدها که افزوده و از نوع عناصر غیر اجباری جمله هستند باید رفتاری شبیه فاعل که از عناصر اجباری جمله است، داشته باشد. نکته مهمی که البرزی ورکی به آن توجهی نمی‌کند این است که نوع این به اصطلاح «شکاف» در این دو حالت از اساس متفاوت است و اتفاقاً اگر بعضی از پیوندها مثل «در صورتی که» را گروه حرف اضافه‌ای در نظر بگیریم، باید به حذف کل گروه حرف اضافه‌ای درون بند موصولی قائل شویم. در پژوهش حاضر تلاش می‌کنیم پاسخ موجهی به مسئله مذکور بدهیم.

طیب‌زاده (۱۳۹۱) بندهای قیدی را در چارچوب دستور وابستگی تحلیل کرده است و پیوندهای موجود در این بندها را قید و هسته بند قیدی در نظر گرفته است. بدین ترتیب، بند قیدی به نوعی به پیوند وابسته می‌گردد.

راسخ‌مهند (۱۳۹۶) به نقل از **دیسل^۱ (۲۰۰۱)** ابتدا ملاک‌هایی را برای تشخیص بند قیدی از بند اصلی ارائه می‌دهد. این ملاک‌ها عبارت‌اند از ۱. بندهای قیدی افزوده‌اند و آنها را می‌توان از جمله حذف کرد بدون اینکه جمله بدساخت گردد. ۲. بندهای قیدی را معمولاً می‌توان با یک قید جایگزین کرد. ۳. بندهای قیدی را معمولاً می‌توان با پرسش‌واژه‌های مناسبی جایگزین کرد. ۴. بندهای اصلی را می‌توان با یک بند اصلی دیگر هم‌پایه کرد اما هم‌پایه کردن بند قیدی با یک بند اصلی موجب نادستوری شدن جمله می‌شود. این پژوهشگر سپس به بررسی توزیع رده‌شناختی بندهای قیدی می‌پردازد. براساس تقسیم‌بندی شش‌گانه **دیسل (۲۰۰۱)** زبان فارسی از این نظر جزء زبان‌های انعطاف‌پذیری است که بندهای قیدی در آن می‌توانند پیش یا پس از بند پایه قرار بگیرند؛ اما غلبه با جایگاه آغازین است. نوع بندی قیدی (شرط، هدف و...) در تعیین جایگاه بی‌نشان آن مؤثر است.

۳. ملاحظات نظری

هادلستون^۲ (۱۹۸۴) تمامی بندهای پیرو را به دو دسته کلی تقسیم می‌کند: درونه‌ای^۳ و غیردرونه‌ای. اگر بند پیرو سازه‌ای از بند بالاتر باشد، درونگی اتفاق افتاده است. درونگی مستلزم آمیختگی و چفت‌شدگی بیشتر بند پیرو با بند اصلی است. بند موصولی و متممی و دسته‌ای از بندهای قیدی، پیرو درونه‌ای هستند؛ اما دسته‌ای دیگر از بندهای قیدی که رابطه‌شان با بند اصلی، حداقلی و صرفاً در سطح معنایی و گفتمانی است، پیرو غیردرونه‌ای حساب می‌شوند. **هگمن (۲۰۱۲)** برای تمایز این بندها ملاک‌هایی معرفی کرده و نشان داده است که بندهای قیدی درونه‌ای به VP و TP مربوط‌اند اما بندهای قیدی غیردرونه‌ای خارج از TP هستند. هگمن این بندها را به ترتیب مرکزی و حاشیه‌ای نامیده است. یکی از ملاک‌های تشخیص این دو نوع بند «پدیده‌های بند اصلی»^۴ است که به کار تعیین نحوه اشتقاق بندهای قیدی در انگلیسی می‌آید.

پدیده‌های بند اصلی یک اصطلاح پوششی است برای طیفی از پدیده‌های زبانی مرتبط با بند اصلی؛ یعنی پدیده‌هایی که علی‌القاعده با بند اصلی سازگارند. این پدیده‌ها علاوه بر بندهای اصلی، با محدود بندهای پیرویی که ویژگی‌هایی نزدیک به بندهای اصلی دارند یعنی بندهای قیدی حاشیه‌ای نیز سازگاری دارند. این پدیده‌ها عمدتاً با پیش‌اندازی^۵ مرتبط‌اند و چنانکه انتظار می‌رود با اکثر بندهای قیدی که هگمن آنها را بندهای قیدی مرکزی می‌نامد، ناسازگارند (مثال 5b).

5. a. When she began to write her regular column again, I thought she would be OK.

b. *When her regular column she began to write again, I thought she would be OK. (Haegeman, 2012: 155 (a, a'))

در تلاش برای تبیین این ناسازگاری، هگمن به نحوه اشتقاق بندهای قیدی مرکزی پی می‌برد: این بندها از رهگذر فرایند حرکت یک عملگر شکل می‌گیرند. بدین ترتیب، محدودیت‌های توزیع پدیده‌های بند اصلی در این بندها ناشی از محدودیت‌های موضعی ناظر بر

¹ H. Diessel

² R. Huddleston

³ embedded

⁴ main clause phenomena (MCP)

⁵ fronting

حرکت، و مداخله است. از آنجایی که بندهای موصولی نیز در زبان انگلیسی از رهگذر همین فرایند شکل می‌گیرند، ادعای همسانی بندهای قیدی با بندهای موصولی پیش کشیده می‌شود. در توجیه این همسانی، هگمن نشان می‌دهد که امکان فروخوانش^۱ چه در بندهای موصولی (مثال 6b) و چه در بندهای قیدی زمانی (مثال 7b)، با درج جزیره‌های نحوی از بین می‌رود؛ چراکه این جزیره‌ها حرکت بلند سازه دارای مشخصه استفهامی (مثل ضمیر موصولی) را مسدود می‌کنند. از بین رفتن امکان فروخوانش، اشتقاق هر دوی این بندها از رهگذر فرایند حرکت و همسانی آنها از این نظر را اثبات می‌کند (واضح است که در نبود جزیره‌های نحوی دو خوانش از جملات مذکور امکان‌پذیر است: ۱. فراخوانش؛^۲ یعنی ضمیر موصولی توصیف‌کننده زمان فرابند (بند اصلی) موجود در بند موصولی باشد؛ ۲. فروخوانش یعنی ضمیر موصولی توصیف‌کننده زمان فروبند (بند پیرو) موجود در بند موصولی باشد).

6. Beah was at school in 1993 and 1994—the year when he made the claim that he was a child soldier . . . .

a. **high construal:** ‘Beah was at school when he made this claim.’

the year [_{CP} when_i [_{TP} he made the claim [_{CP} that [_{TP} he was a child soldier]] t_i]]

b. **low construal:** ‘Beah was at school at the time of allegedly being a soldier.’

*the year [_{CP} when_i [_{TP} he made the claim [_{CP} t_i that [_{TP} he was a child soldier t_i]]]] (Haegeman, 2012: 201 (24))

7. I saw Mary in New York when [TP she made [DP the claim [CP that [TP she would leave.]]]]

a. **high construal:** ‘I saw her at the time that she made that claim.’

b. **low construal:** *‘I saw her at the time of her presumed departure.’ (Haegeman, 2012: 202 (26))

علاوه بر آن، یکسانی عنصر دارای مشخصه استفهامی (when) به‌عنوان پیوند در بندهای قیدی زمانی و به‌عنوان ضمیر موصولی در بندهای موصولی، می‌تواند مؤید همسانی این بندها باشند. در هر صورت، این فرضیه که بندهای زمانی همچون بندهای موصولی با حرکت یک عملگر به حاشیه‌ی چپ شکل گرفته‌اند، سابقه‌ای طولانی در پیشینه مطالعات زایشی دارد. گیز^۳ (1975 & 1970) نخستین بار به چنین فرضیه‌ای اشاره کرد و در پی او، پژوهشگران متعددی با تفصیلی کمتر یا بیشتر همین موضع را در مورد زبان‌های مختلف اتخاذ کردند (Haegeman, 2012: 199). در واقع، مثال‌هایی نظیر مثال ۸ این ظن را ایجاد می‌کنند که این بندهای زمانی، نوعی بند موصولی آزادند.^۴

8. This was the moment [when I decided to write it]. (Haegeman, 2012: 200 (19b))

دلایل پیش‌گفته در راستای اثبات ادعای همسانی بندهای موصولی و قیدی مطرح شدند. به همین دلیل، در زبان انگلیسی، برای بندهای قیدی مُصدّر به when و همچنین مصدر به حرف اضافه (مثل before, after) به یک عنصر اسمی پنهان قائل می‌شوند و اساساً این بندها را نوعی بند موصولی آزاد در نظر می‌گیرند.

اما **دمیردشه و اوریه-اتسباریا** (2004) بندهای قیدی زمانی و به‌طور کلی تمامی قیده‌های زمان را (چه بند باشند و چه غیربند) گروه‌های حرف اضافه‌ای در نظر می‌گیرند. هسته گروه یعنی حرف اضافه ممکن است پنهان باشد و ما ظاهراً با یک گروه حرف تعریف مواجه باشیم که نقش قیدی دارد؛ مانند «این هفته» و «امسال». در واقع، متمم حرف اضافه، یک گروه حرف تعریف است که معنای زمانی دارد. دمیردشه و اوریه-اتسباریا به این متمم، برچسب ZeitP می‌دهند. بدین ترتیب در عبارت «قبل از کریسمس»، حرف اضافه زمانی «قبل از» یک ZeitP (یعنی گروه حرف تعریف «کریسمس») را به‌عنوان متمم خود می‌پذیرد. بندهای زمانی نیز به زعم آنان گروه‌های حرف اضافه‌ای هستند که هسته آنها یک ZeitP را برمی‌گزیند. بندهای زمانی‌ای که با before, after, until, since شروع می‌شوند، دارای حرف اضافه آشکار هستند. اما ZeitP دارای یک هسته انتزاعی است (یک عنصر اسمی ناآشکار که دلالت بر زمان می‌کند).

1. low construal

2. high construal

3. M. Geis

۴. بند موصولی آزاد نوعی از بند موصولی است که موصوف آشکاری ندارد. برای مثال در جمله «I will eat whatever you cook»، بند «whatever you cook»

بند موصولی آزاد است. برخلاف بند «which you make» در جمله «I will eat the food which you make» که در توصیف یک موصوف آشکار (the food) ذکر شده است.

اما بندهای زمانی‌ای که با *when* آغاز می‌شوند نیز بنا بر تحلیل *دمیردشه و اوریه-اتسباریا* (2004) گروه‌های حرف‌اضافه‌ای با یک حرف‌اضافهٔ پنهان (*null P*) و یک عنصر اسمی پنهان (*null ZeitP*) هستند. در واقع، جملهٔ 9a از نظر زیرساختی به همان ترتیبی تحلیل می‌شود که جملهٔ 9b.

9. a. *when Zooney arrived*

[_{PP} ϕ [_{ZeitP} ϕ [_{CP} *when Zooney arrived*]]]

b. *at the time when Zooney arrived*

[_{PP} *at* [_{ZeitP} *the time* [_{CP} *when Zooney arrived*]]] (Demirdache and Uribe-Etxebarria, 2004: 170)

با پذیرش فرضیات پیش‌گفته از *هگمن* (2012) و *دمیردشه و اوریه-اتسباریا* (2004)، بندهای قیدی زمانی را باید اساساً گروه‌های حرف‌اضافه‌ای در نظر گرفت که در بردارندهٔ یک بند موصولی‌اند.^۱ در این پژوهش، ضمن بررسی امکان کار بست چنین فرضیاتی در زبان فارسی، در پی پاسخ به این پرسش هستیم که آیا چنین تحلیلی را می‌توان به بندهای قیدی غیرزمانی نیز تسری داد یا خیر. در این راه با چالش‌های مختلفی روبه‌رو می‌شویم که تلاش خواهیم کرد برای هر کدام راه‌حلی بجوییم.

۴. اشتقاق بندهای قیدی در زبان فارسی

هگمن با نشان دادن رفتار نحوی یکسان بندهای موصولی و قیدی زمانی در انگلیسی (ناممکن بودن پدیده‌های بند اصلی) ادعا کرد که نحوه اشتقاق این بندها یکسان است. اما با به‌کارگیری سنگ‌محک‌های هگمن در زبان فارسی، اتفاقاً می‌بینیم که پدیده‌های بند اصلی موردنظر هگمن در زبان فارسی با بندهای قیدی سازگارند.^۲ برای مثال، پیش‌اندسازی موضوع در بندهای قیدی زمانی، موجب نادرستی شدن جمله نمی‌شود (قس 5b و ۱۰).

۱۰. وقتی که علی رو ماشینشو زدند، زنش سخته کرد.

رفتار بندهای موصولی نیز مشابه است:

۱۱. دختری که باباشو شکایتشو کردی، هم کلاسی من بود.

اینکه بندهای قیدی فارسی با پیش‌اندسازی موضوع، سازگارند (مثال ۱۰)، نشانه‌ای از مشابهت این بندها با بندهای موصولی (مثال ۱۱) است. به عبارت دیگر، این دو نوع بند احتمالاً با سازوکاری یکسان مشتق می‌شوند. اما سازوکار مورداستفاده در زبان فارسی با سازوکار مورداستفاده در زبان انگلیسی متفاوت است. به همین دلیل است که سنگ‌محک‌های هگمن برای داده‌های زبان فارسی کارایی ندارد. زیربخش بعدی به بررسی تشابه و احتمالاً یکسانی اشتقاق بندهای قیدی و موصولی می‌پردازد.

۴-۱. بندهای قیدی به مثابه بندهای موصولی

در زبان انگلیسی بندهای موصولی از رهگذر حرکت عملگر موصولی مشتق می‌شوند و محدودیت‌های توزیع پدیده‌های بند اصلی در آنها ناشی از حرکت و محدودیت‌های موضعی ناظر بر حرکت و مداخله است (درباره اشتقاق بندهای موصولی نک: Chomsky, 1965 & 1977; Ross, 1967). *برونینگ*^۳ (1987) شاخص گروه متمم‌ساز (و نه هستهٔ آن را) جایگاه فرود عملگرها و ضمائر موصولی دانست. از طرف دیگر، با مطرح شدن حرف تعریف به عنوان هستهٔ اصلی در فراقکن‌های اصطلاحاً اسمی، *کین*^۴ (1994) مدعی شد که بندهای موصولی متمم حرف تعریف‌ها هستند و نه متمم عنصر اسمی درون آنها (Cited in Karimi, 2001).

^۱. ظاهرأ، شواهد بین‌زبانی نیز از این فرضیه که بندهای زمانی در بردارندهٔ بندهای موصولی‌اند، حمایت می‌کند. همانند *when* در انگلیسی، در بسیاری از زبان‌ها عناصر وابسته‌سازی که در ابتدای بند ظاهر می‌شود، دقیقاً با عملگر موجود در جملات پرسشی و موصولی هم‌ریخت (و در واقع یکسان) هستند (برای اطلاع از داده‌های زبان‌های مشابه نک: Haegeman, 2012:209-210).

^۲. این ادعا به این معنی نیست که بندهای قیدی فارسی از نوع بند اصلی هستند؛ بلکه به این معنی است که ملاک‌های معرفی‌شده توسط هگمن برای تشخیص بندهای اصلی از غیراصلی در فارسی کارایی ندارند. در واقع، آنچه هگمن «پدیده‌های بند اصلی» می‌داند، در فارسی اختصاصی به بند اصلی ندارد.

^۳. M. Browning

^۴. R. Kayne

12. [DP D0 CP]

بدین ترتیب، در بعضی از زبان‌ها از جمله انگلیسی، هسته بندهای موصولی درون CP تولید می‌شود و بعد به شاخص CP حرکت می‌کند.

بهترین تحلیلی که از بندهای موصولی در زبان فارسی ارائه شده، متعلق به کریمی (2001) است. وی با استدلال‌های مختلفی نشان می‌دهد که اشتقاق بندهای موصولی در فارسی را نمی‌توان مبتنی بر ارتقا و حرکت دانست؛ از جمله اشاره می‌کند که به دلیل وجود ضمیر هم‌نمایه (شکاف یا ضمیر سایه) در بندهای موصولی فارسی امکان موصولی‌سازی از درون جزیره‌ها ممکن است. این در حالی است که اگر اشتقاق بندهای موصولی در فارسی از رهگذر حرکت بود، حرکت از درون جزیره‌ها مستلزم نقض اصل مجاورت می‌بود و موجب نادستوری شدن جمله می‌گشت. بنابراین، شکافی که در این جمله‌ها دیده می‌شود، نمی‌تواند ردپای یک عنصر حرکت کرده باشد. بدین ترتیب، بهترین گزینه این است که پسوند «-ی» را هسته ساخت‌های موصولی در نظر بگیریم. جایگاه «-ی» هسته گروه حرف تعریف است که بنا بر پیشنهاد کین (1994) یک گروه متمم‌ساز را به‌عنوان متمم خود می‌پذیرد. بر این اساس، بندهای موصولی فارسی چنین ساختی دارند:

13. [DP [DP (D) N]i [D' -i [CP OPi [C' .....proi.]]]] (Karimi, 2001: 72 (31))

این نحوه اشتقاق (تولید درجا^۱) مختص به زبان فارسی نیست. کریمی به نقل از دمیردشه (1991) به زبان‌هایی اشاره کرده است که ساخت موصولی شان به ساخت موصولی فارسی شبیه است. دمیردشه با بررسی بندهای موصولی تحدیدی در عبری، تحلیل خود را به آلمانی (گوش سوئیسی)، عربی فصیح، عربی مصری، عربی فلسطینی، ایرلندی، ولزی و زبان برتون نیز تعمیم می‌دهد. به گفته او، ویژگی‌های مشترک این زبان‌ها عبارت‌اند از:

- وجود ضمیر سایه که توسط عملگر مقید می‌شود؛
- وجود ضمیر سایه یا شکاف در جایگاه موصولی شده؛
- نبود ضمیر موصولی wh؛
- وجود یک ادات ثابت در آغاز بندهای موصولی.

تمام این ویژگی‌ها در بندهای موصولی زبان فارسی نیز برقرار است. بدین ترتیب، در بندهای موصولی فارسی حرکت‌هایی که مستلزم نقض اصل مجاورت است، موجب نادستوری شدن جمله نمی‌شود؛ چراکه اساساً حرکتی صورت نمی‌گیرد. به عبارت دیگر، در فارسی (مانند انگلیسی) بندهای موصولی و قیدی اشتقاقشان یکسان است اما برخلاف انگلیسی این اشتقاق از رهگذر فرایند حرکت نیست. کریمی در توصیف بندهای موصولی، «-ی» را هسته گروه حرف تعریف در نظر می‌گیرد که یک گروه متمم‌ساز (بند) را به‌عنوان متمم خود می‌پذیرد. تفاوت اصلی فارسی و انگلیسی در اینجاست که آنچه اصطلاحاً موصوف بند موصولی نامیده می‌شود، در فارسی از ابتدا در شاخص گروه حرف تعریف تولید می‌شود («اون کتاب» در مثال ۱۴). در این زبان، درون گروه متمم‌ساز (بند) شکافی از جنس ضمیر ناملفوظ یا یک ضمیر سایه وجود دارد که با عملگر موصولی در شاخص این گروه و همچنین با موصوف هم‌نمایه است (مثال ۱۴)^۲. اما در انگلیسی موصوف به همراه ضمیر موصولی درون بند تولید می‌شود و بعد به شاخص گروه متمم‌ساز حرکت می‌کند. در محل آن نیز، ردی بر جا می‌ماند (Kayne, 1994).

۱۴. [DP DP] [DP (D) N]i [D' -i [CP OPi [C' .....proi.]]] می‌خوند]]]] رو میزه. (Karimi, 2001: 76, 14 - 2)

تا اینجا به توضیح نحوه اشتقاق بندهای موصولی فارسی پرداختیم و گفتیم که در این بندها «-ی» هسته DP است و متمم آن یک بند: [D CP]. موصوف نیز بدو در شاخص DP تولید می‌شود که با عملگر موصولی و شکاف یا ضمیر سایه در بند هم‌نمایه است.

^۱. base generated

^۲. برای اطلاع از زبان‌هایی که وضعیتی شبیه به فارسی دارند نک. Demirdache, 1991

اما هنوز درباره نحوه اشتقاق بندهای قیدی چیزی نگفته‌ایم جز اینکه احتمال یکسانی نحوه اشتقاق آن را با بندهای موصولی بر اساس یکسانی رفتار آنها در قبال پدیده‌های بند اصلی مطرح کرده بودیم. اما در صورتی می‌توانیم از اشتقاق یکسان بندهای قیدی و موصولی دفاع کنیم که تحلیل بندهای موصولی را برای بندهای قیدی نیز بتوانیم به کار ببندیم.

در بازنمایی‌های ۱۵ و ۱۶ تلاش کرده‌ایم از تحلیل بندهای موصولی برای بندهای قیدی استفاده کنیم. اما تفاوت این نمونه‌ها با بندهای موصولی در دو مسئله است: اول اینکه در هر دو مثال شکاف یا ضمیر سایه وجود ندارد؛ دوم اینکه در مثال ۱۶ جایگاه هسته گروه حرف تعریف اصلی ظاهراً خالی است.

۱۵. DP_{DP} وقت DP CP OP CP که مولانا شمس را دید CP خوشحال شد.

۱۶. بعد از DP DP این DP CP OP CP که مولانا شمس را دید CP خوشحال شد.

در ادامه راه‌حل‌هایی برای این چالش‌ها ارائه خواهد شد.

چالش نخست: نبود شکاف یا ضمیر سایه در بندهای قیدی

در بندهای موصولی، اگر عنصر هم‌نمایه درون بند، فاعل (غیر مؤکد) بند باشد، اجباراً به صورت شکاف ظاهر می‌شود (مثال^۱).

۱۷. دختری را که [e موه‌های قرمز دارد] دوست دارم.

شکاف مذکور از نوع ضمیر ناملفوظ (pro) و اشتقاق در پایه خواهد بود. استفاده اجباری از ضمیر ناملفوظ احتمالاً به دلیل بالابودن فاعل در سلسله‌مراتب دسترسی و بازیافتنی‌بودن آن است (۱۸).

۱۸. فاعل < مفعول صریح > مفعول غیر صریح < مفعول حرف اضافه > حالت اضافی (Keenan & Comrie, 1977)

هرچه در این سلسله‌مراتب به سمت پایین حرکت کنیم، موصولی‌سازی دشوارتر و احتمال و بسامد آن کمتر می‌شود. در زبان‌های مختلف ممکن است موصولی‌سازی در هر یک از این مراتب متوقف شود. در زبان فارسی، موصولی‌سازی در پایین‌ترین مرتبه یعنی در حالت اضافی هم صورت می‌گیرد و بالطبع در مراتب بالاتر نیز کاملاً امکان‌پذیر است. اما هرچه از مرتبه فاعل به سمت مراتب پایین‌تر حرکت کنیم، امکان بازیابی عنصر هم‌نمایه با ارجاع ذهنی به موصوف دشوارتر می‌شود. و به همین دلیل است که در جایگاه فاعل می‌توان از شکاف استفاده کرد اما در جایگاه مفعول صریح استفاده از شکاف و ضمیر سایه هر دو ممکن است و در مراتب پایین‌تر استفاده از ضمیر سایه اجباری می‌شود. در مثال ۱۹ الف، عنصر هم‌نمایه با هسته بیرونی، در نقش فاعل و اجباراً به صورت شکاف ظاهر شده است. در ۱۹ ب، در نقش مفعول صریح و اختیاریاً به صورت شکاف یا ضمیر سایه ظاهر شده است. در ۱۹ ج و ۱۹ د و ۱۹ هـ به ترتیب در نقش مفعول غیر صریح و مفعول حرف اضافه و مضاف‌الیه و اجباراً به صورت ضمیر ظاهر شده است (سه مثال نخست به نقل از دبیرمقدم، ۱۳۸۴).

۱۹. الف. نسرين مردی را که [e/او علی را به مینا نشان داد] می‌شناسد.

ب. نسرين مردی را که [علی/e او را به مینا نشان داد] می‌شناسد.

ج. نسرين مردی را که [علی مینا را *e/به او نشان داد] می‌شناسد.

د. نسرين مردی را که [علی برای *e/او ماشین خرید] می‌شناسد.

هـ. نسرين مردی را که [علی ماشین *e/او را دزدید] می‌شناسد.

مسئله اینجاست که اگر بندهای زمانی را نوعی بند موصولی بدانیم، وضعیت شکاف یا ضمیر سایه در این بندها چگونه است. قبل از پرداختن به این مسئله، یادآوری می‌کنیم که **دمیردشه و اوریه-اتسباریا** (2004) بندهای زمانی را چه مُصَدَّر به حرف اضافه باشند و چه نه، گروه حرف اضافه‌ای در نظر می‌گرفتند. اکثر پیوندهای زمانی در زبان فارسی، با حرف اضافه شروع می‌شوند. اما همان‌طور که when در

^۱ در صورت مؤکد شدن فاعل، اجازه داریم ضمیر را آشکار کنیم مانند جمله «هیچ‌کدام از ما نمی‌توانیم کمکت کنیم. پس زنی رو انتخاب کن [که دست کم اون بتونه یه کاری برات بکنه]». **کریبی** (2001) با اشاره به ضمیرانداز بودن زبان فارسی، گفته است که در فارسی فاعل ضمیری فقط در مواضع تأکید می‌تواند ظاهر شود و از آنجایی که بند موصولی با تأکید سازگاری ندارد، استفاده از ضمیر ناملفوظ الزامی است. مثال مذکور استدلال وی را نقض می‌کند.

انگلیسی، ظاهراً بدون حرف اضافه است، در فارسی نیز معادل‌های آن مانند «وقتی که»، «هنگامی که» و «زمانی که» ظاهراً بدون حرف اضافه‌اند. به نظر می‌رسد آنچه‌ان که دمیردشه و اوریه-تسباریا نشان داده‌اند، حرف اضافه در این پیوندها نیز حاضر است. از طرف دیگر، از آنجایی که «به هنگامی که» مانند «هنگامی که» در فارسی کاربرد دارد، قائل شدن به وجود حرف اضافه برای «(در) وقتی که» و «(در) زمانی که» نیز، دور از ذهن نیست. بدین ترتیب، مثال ۱۵ را می‌توان چنین بازنویسی کرد:

۲۰. (در) وقتی [که مولانا (در آن [وقت] شمس را دید]...

کل سازه‌ی «(در) وقتی که مولانا (در آن [وقت] شمس را دید» یک گروه حرف اضافه‌ای است که هسته‌ی آن «در» است. یک گروه حرف تعریف که دمیردشه و اوریه-تسباریا (2004) آن را به دلیل معنای زمانی اش ZeitP نامیده‌اند، متمم این حرف اضافه است: «وقتی که...». هسته این گروه حرف تعریف، «-ی» است که یک بند را به عنوان متمم خود پذیرفته است. موصوف (یعنی «وقت») نیز از ابتدا در شاخص این گروه تولید شده است. اما وضعیت شکاف یا ضمیر سایه در این مثال با مثال‌های ۱۹ از این جهات متفاوت است: یکی اینکه هم موصوف درون یک گروه حرف اضافه‌ای است و هم ضمیر سایه. دوم اینکه گروه حرف اضافه‌ای درون بند به طور کلی حذف شده و بند مذکور نه ضمیر سایه دارد و نه شکاف. سوم اینکه نقش هر دو گروه حرف اضافه‌ای قید است و هر دو افزوده‌اند. به نظر می‌رسد حرف اضافه درون بند موصولی به قرینه حرف اضافه بیرونی حذف شده باشد. اما این حذف در چه شرایطی امکان پذیر است؟

بیانسه^۱ (1999) در تحلیل گویش ونیزی ایتالیایی مدعی شده موصولی سازی برای اسمی که متمم حرف اضافه است، امکان حذف حرف اضافه و اسم را درون بند موصولی فراهم می‌کند به شرط آنکه اسم درون بند نیز با حرف اضافه مشابهی ظاهر شود. مثال ۲۰ ظاهراً مؤید چنین تحلیلی است، اما تحلیل مذکور را می‌توان با استناد به مثال‌های نقض ۲۱ تا ۲۳ مردود دانست:

۲۱. الف. به دختری [که دیروز بهش کمک کردم] امروز زنگ زد.

*ب. به دختری [که دیروز کمک کردم] امروز زنگ زد.

۲۲. الف. به دستاوردی [که با تلاش بهش رسیده‌ام] افتخار می‌کنم.

*ب. به دستاوردی [که با تلاش رسیده‌ام] افتخار می‌کنم.

۲۳. الف. از مردی [که تمام عمرم ازش پول گرفته‌ام] نفرت دارم.

*ب. از مردی [که تمام عمرم پول گرفته‌ام] نفرت دارم.

مثال‌های ۲۱، ۲۲، و ۲۳ نشان می‌دهند که موصوف شدن متمم حرف اضافه و یکسان بودن حرف اضافه در بند اصلی و در بند موصولی لزوماً به حذف گروه حرف اضافه‌ای درونی به قرینه گروه حرف اضافه‌ای بیرونی مجوز نمی‌دهد. با مقایسه مثال‌های ۲۱-۲۳ با مثال ۲۰ می‌بینیم که در مثال‌های ۲۱-۲۳ گروه‌های حرف اضافه‌ای متمم فعل و اجباری‌اند؛ در حالی که در مثال ۲۰ گروه‌های مذکور افزوده و قید بودند. آیا می‌توان با اضافه کردن تبصره‌ی «لزوم افزوده بودن» به قاعده پیشنهادی بیانسه (1999) آن را نجات داد؟ باز هم مثال‌های ۲۴ و ۲۵ نقض کننده این گمانه‌اند.

۲۴. الف. برای دختر بچه‌ای [که دیروز برایش غذا بردم] امروز گل خریدم.

*ب. برای دختر بچه‌ای [که دیروز غذا بردم] امروز گل خریدم.

۲۵. الف. به خاطر مردی [که به خاطرش همه عمرم کار کردم] زندان افتادم.

*ب. به خاطر مردی [که همه عمرم کار کردم] زندان افتادم.

اما مثال‌های ۲۶ تا ۳۰ نشان می‌دهد که تنها در صورتی امکان حذف وجود دارد که گروه‌های حرف اضافه‌ای چه در بند اصلی و چه در بند موصولی در نقش قید زمان یا مکان به کار روند.

۲۶. در شهری [که (در آن) به دنیا آمدم] درخت زیاد بود.

۲۷. در مدرسه‌ای [که (در آن) درس خوانده بودم] معلم شدم.

^۱ V. Bianchi

۲۸. در دورانی [که روحانی (در آن) رئیس‌جمهور بود] استخدام شدم.

۲۹. در روزگاری [که (در آن) همه‌چیز ارزان بود] هم، دست ما به دهنمان نمی‌رسید.

۳۰. (در) شب‌هایی [که (در آنها) تا صبح خوابم نمی‌برد] قرآن می‌خواندم.

بنابراین

۳۱. **قاعده‌ی «حذف کل گروه حرف‌اضافه‌ای در بردارنده‌ی ضمیر سایه، در بندهای موصولی»** در صورتی اعمال می‌گردد که تمامی

شرایط زیر برقرار باشد:

الف) موصولی‌سازی برای متمم حرف‌اضافه صورت گرفته باشد؛

ب) عنصر هم‌نمایه درون بند موصولی نیز متمم حرف‌اضافه باشد؛

ج) حرف‌اضافه‌ها یکسان باشند؛

د) هر دو گروه حرف‌اضافه‌ای در نقش قید یا افزوده ظاهر شوند؛

ه) قیدها صرفاً زمانی یا مکانی باشد.

با توجه به آنچه گفته شد اعمال قاعده مذکور در بندهای قیدی زمانی نیز موجه است. دلیل این حذف، کلیشه‌ای و قالبی شدن و دسترسی ذهنی آسان به عنصر محذوف است. همین امر بود که توجه‌کننده استفاده اجباری از شکاف در موقعیتی بود که عنصر هم‌نمایه نقش فاعلی را در بند بازی می‌کرد (نک. مثال ۱۹ الف).

حذف کل گروه حرف‌اضافه‌ای در بندهای قیدی زمانی، اتفاقی است که در بندهای قیدی شرطی هم می‌افتد (مثال‌های ۳۲ و ۳۳). باز هم دسترسی آسان از نظر شناختی، تکرار گروه حرف‌اضافه‌ای درون بند را تبدیل به نوعی حشو می‌کند. به همین دلیل است که حذف آن مرجح است؛ همان‌طور که در مثال‌های ۲۶ تا ۳۰ هم حذف گروه حرف‌اضافه‌ای درون بند، جمله را طبیعی‌تر می‌کند.

۳۲. در صورتی [که (در آن [صورت]) پولدار بودم] یک کارگاه نجاری برای برادرم می‌خریدم.

۳۳. در شرایطی [که (در آن [شرایط]) پولدار بودم] یک کارگاه نجاری برای برادرم می‌خریدم.

بندهای قیدی شرطی (مثال‌های ۳۲ و ۳۳) شاید این شائبه را ایجاد کنند که ناقض شرط هاز قاعده ۳۱ هستند. در پاسخ باید گفت که بندهای شرطی نوعی قید مکانی‌اند. به همین دلیل است که از حرف‌اضافه مکانی «در» برای آنها استفاده می‌شود و به همین دلیل است که در تحلیل این بندها معمولاً از نظریه‌ی جهان‌های ممکن سود می‌جویند. در واقع بندهای شرطی وقوع رخدادی را در جهان‌های ممکن به تصویر می‌کشند که می‌تواند به جهان واقع دور یا نزدیک باشد. به بیانی دیگر، شرایط وقوع رویداد با بسط استعاری نوعی مکان در نظر گرفته می‌شود.

بدین ترتیب، مسئله نبود ضمیر سایه در بعضی بندهای قیدی زمانی و شرطی تبیین می‌شود. اما در مورد سایر بندهای قیدی مثل بندهای علت، سلب، هدف، جانشینی و تقابل (مثال‌های ۳۴ تا ۳۸) یا بندهای زمانی‌ای که با «به محض اینکه، قبل از اینکه و...» آغاز می‌شوند، چه می‌توان گفت؟ پر پیدا است که قائل شدن به هرگونه عنصر هم‌نمایه‌ای موجب نادستوری شدن جمله می‌شود. در واقع، برخلاف مثال‌های ۲۰ تا ۲۵ تکرار گروه حرف‌اضافه‌ای نه تنها لازم نیست بلکه برخلاف مثال‌های ۲۶ تا ۳۰ و ۳۲ و ۳۳ قائل شدن به حضور مقدر آن نیز به کلی ناممکن است. بدین ترتیب این مسئله پیش می‌آید که اگر بندهای قیدی علت و شرط و... را بند موصولی در نظر بگیریم مسئله نبود شکاف یا ضمیر سایه در این بندها را چگونه باید تبیین کرد.

۳۴. به علت این [که]* (به آن علت) وظایفش را بهتر از همیشه انجام داد، ارتقا گرفت.

۳۵. بدون این [که]* (بدون آن) چیزی بگویم، خواسته‌ام را محقق کرد.

۳۶. سخت درس خواندم برای این [که]* (برای آن) در دانشگاه پذیرفته شوم.

۳۷. به جای این [که]* (به جای آن) درس بخوانم، سخت کار کردم.

۳۸. با وجود این [که]* (با وجود آن) سخت کار کردم، نتوانستم آپارتمان کوچکی بخرم.

با در نظر گرفتن بندهای آغاز شده با «که» به عنوان بند موصولی، موصوف این بندها ضمیر اشاره «این» خواهد بود. در واقع نقطه‌ی مشترک تمامی این بندها، همین است. مرجع این ضمیر به جای اینکه مقدم بر آن باشد، مؤخر است. در واقع، مرجع «این» رویدادی است که درون بند به آن اشاره شده است. این وضعیت دقیقاً مشابه وضعیت بندهای موسوم به «بند متممی اسم»^۱ است که تفاوت اصلی شان با بندهای موصولی در بود و نبود عنصر هم‌نمایه با موصوف است. ولی پور و درزی (۱۳۹۹) هم راستا با پژوهش نیکولز^۲ (۲۰۰۳)، آرسنجویک^۳ (۲۰۰۹) و کین (۲۰۰۵) نشان داده‌اند که بندهای به اصطلاح متممی اسم در واقع نوعی بند موصولی غیرتحدیدی هستند که موصوفشان با عنصری درون بند که یک موضوع رویدادی^۴ است هم‌نمایه است. از آنجا که این عنصر در یکی از فرافکن‌های نقشی (مطابق با تحلیل آرسنجویک در فرافکن نقشی نیرو) قرار دارد، چنین به نظر می‌رسد که بندهای متممی اسم فاقد شکاف یا ضمیر سایه هستند. بدین ترتیب چنانکه در بازنمایی ۳۹ (مربوط به مثال ۳۴) دیده می‌شود، موصوف علاوه بر عملگر موصولی با عنصری درون بند (در شاخص نیرو) نیز هم‌نمایه است.

۳۹. به علت [DP] DP [این]؛ [OP CP]؛ [e ForceP]؛ [وظایفش را بهتر از همیشه انجام داد]؛ ارتقا گرفت.

با توجه به آنچه گفته شد، عنصر هم‌نمایه در این بندها نیز حاضر است و بدین ترتیب می‌توان از موصولی بودن سایر بندهای قیدی که در بردارنده ضمیر اشاره «این» هستند نیز دفاع کرد. این بندها نوعی از بندهای موصولی غیرتحدیدی‌اند؛ در حالی که بندهای قیدی زمانی و شرطی پیش گفته از نوع بندهای موصولی تحدیدی هستند.

چالش دوم: خالی بودن هسته گروه حرف تعریف در بعضی از بندهای قیدی

یکی دیگر از تفاوت‌های بندهای مذکور با بندهای موصولی تحدیدی فقدان «ی» به عنوان هسته گروه حرف تعریف اصلی است. چنانکه در بازنمایی ۳۹ نشان داده شده است، هسته گروه حرف تعریف در مواقعی که موصوف معرفه است، تهی است؛ چراکه زبان فارسی نوشتاری فاقد حرف تعریف معرفه آشکار است. بنابراین تنها زمانی «ی» در جایگاه هسته گروه حرف تعریف می‌نشیند که با بندهای موصولی تحدیدی سروکار داشته باشیم که موصوف آنها فاقد مشخصه معرفگی است. بنابراین مشخصه معرفگی موصوف در تعیین تحدیدی یا غیرتحدیدی بودن بند و همچنین در تعیین اینکه چه چیزی در جایگاه هسته گروه تعریف بنشیند، مؤثر است.

۴-۲. بندهای قیدی به مثابه گروه‌های حرف اضافه‌ای

بنا به فرضیه دمیردشه و اوریه-اتسباریا (۲۰۰۴) قیدهای زمانی (چه بند باشند و چه غیربند) گروه‌های حرف اضافه‌ای هستند. هسته گروه یعنی حرف اضافه ممکن است پنهان باشد و ما ظاهراً با گروهی اسمی مواجه باشیم که نقش قیدی دارد؛ مانند «امروز». متمم هسته این گروه، یک گروه حرف تعریف است که معنای زمانی دارد. دمیردشه و اوریه-اتسباریا به این متمم، برچسب ZeitP می‌دهند. چالش نخست غائب بودن گروه تعریف مسمی به ZeitP و چالش دوم غائب بودن حرف اضافه در هنگام تحلیل بندهای قیدی زمانی به مثابه گروه‌های حرف اضافه‌ای است.

گفتیم که بندهای زمانی نیز به زعم آنان گروه‌های حرف اضافه‌ای هستند. بندهای زمانی‌ای که با until, before, after و since شروع می‌شوند، دارای حرف اضافه آشکار هستند. اما هیچ گروه حرف تعریفی بعد از آنها نیامده که برچسب ZeitP بدان بدهیم. به عقیده این پژوهشگران ZeitP در اینجا دارای یک هسته انتزاعی است؛ یعنی عنصر اسمی ناآشکاری که دلالت بر زمان می‌کند. ضرورت قائل شدن به این گروه از محدودیت [P CP]* ناشی می‌شود؛ بدین معنا که بند نمی‌تواند متمم حرف اضافه واقع شود و بنابراین قائل شدن به یک گروه حرف تعریف پنهان ناگزیر است. علاوه بر این، همان‌طور که پیش از این گفتیم در تحلیل‌های مربوط به زبان انگلیسی بندهای قیدی زمانی

1. clausal complement of noun

2. L. Nichols

3. B. Arsenijevic

4. event argument

را بند موصولی آزاد در نظر می‌گرفتند، به این معنا که موصوف آنها محذوف است. در واقع مثال‌هایی نظیر ۸ (تکرار شده در ۴۰) این ظن را ایجاد می‌کنند که بندهای زمانی دارای when، نوع آزاد بندهای موصولی‌ای هستند که در مثال ۴۰ نمونه‌ای از آنها مذکور است.

40. This was the moment [when I decided to write it]. (Haegeman, 2012: 200 (19b))

و دقیقاً همان‌طور که عنصر دارای مشخصه استفهایی در بندهای موصولی آزاد ممکن است با ever همراه شود، when را در بندهای قیدی نیز می‌توان بعضاً با whenever جایگزین کرد (Declerck, 1997):

41. a. I'll buy what(ever) you want to sell.

b. When(ever) I am working on this book I forget the time. (Haegeman, 2012: 200 (20, 21))

اگر به پیروی از کین (1994:154) ever را نوعی حرف تعریف بدانیم، امکان حضور آن در بندهای زمانی به این معنی است که یک عنصر اسمی (پنهان) نیز در این بندها حاضر است.

اتفاقاً در زبان فارسی نیز «هر» را بسته به ملاحظات معنایی می‌توان به موصوف در بندهای موصولی و به پیوند در بندهای قیدی زمانی اضافه کرد:

۴۲. الف. (هر) کتابی رو که می‌خوای، برات می‌خرم.

ب. هر وقت که / وقتی که سراغ نوشتن این کتاب میام، زمان و زمین رو فراموش می‌کنم.

بدین ترتیب، ضرورت متمم‌های اسمی برای حرف اضافه‌ها ایجاب می‌کند که در آنها نیز به یک عنصر اسمی پنهان (زمان) قائل شویم:

43. [PP after [DP [CP OP TIME [TP Sue went to hospital t]]]] (Haegeman, 2012: 205 (32b)).

داده‌های تاریخی نیز مؤید این مطلب است؛ چرا که به گفته دکلرک (1997) برای مثال before در بندهای زمانی بازمانده عبارتی نظیر before the time that است. اتفاقاً این عنصر اسمی در اغلب پیوندهای زمانی فارسی حاضر است. این پیوندها عبارت‌اند از «هنگامی (که)، وقتی (که)، زمانی که، در حین اینکه، ضمن اینکه، بعد از اینکه، پس از اینکه، قبل از اینکه، پیش از اینکه، تا وقتی که، تا زمانی که، تا هنگامی که، مادامی که، به محض اینکه، به مجرد اینکه، تا، همین که، هر وقت (که)، هر زمان (که)، هر گاه (که) و...» و عنصر اسمی آنها مشخص شده است.

البته در فارسی نیز این عنصر اسمی زمانی، گاهی پنهان است (۴۴ و ۴۵)

۴۴. تا معلم وارد کلاش شد، لقمه را قورت دادم. («تا» در معنای «به محض اینکه»)

۴۵. چهارده ساله بوده که شوهرش می‌دهند. («که» در معنای «وقتی که»)

همان‌طور که گفتیم دمیردشه و اوریه-اتسباریا تمامی بندهای زمانی را گروه‌های حرف اضافه‌ای در نظر می‌گیرند. این در حالی است که بندهای مصدر به when فاقد حرف اضافه آشکارند. بدین ترتیب، در این مورد علاوه بر قائل شدن به یک عنصر اسمی پنهان (null ZeitP) باید به یک حرف اضافه پنهان (null P) نیز قائل بود (نک. مثال ۹).

در بعضی پیوندهای زمانی فارسی مثل «هنگامی که، وقتی که، زمانی که، همین که، هر وقت که، هر زمان که، هر گاه که» نیز باید به حرف اضافه محذوفی قائل بود.

تا اینجا دیدیم که طبق نظر هگمن (2012) و دمیردشه و اوریه-اتسباریا (2004)، بندهای زمانی گروه‌هایی حرف اضافه‌ای هستند که ممکن است دارای null P یا null ZeitP باشند. اتفاقاً در زبان فارسی این دو عنصر در اکثر بندهای قیدی آشکارا حاضرند و بدین ترتیب نه تنها می‌توان به پشت گرمی داده‌های زبان فارسی، نظر دمیردشه و اوریه-اتسباریا را تایید کرد، بلکه می‌توان این تحلیل را به بندهای قیدی غیر زمانی نیز تسری داد. چرا که دو عنصر مذکور (یک حرف اضافه و یک عنصر اسمی) در بندهای غیر زمانی فارسی نیز آشکارا حاضرند:

۴۶. علت: به دلیل اینکه، به علت اینکه، از بس که، در نتیجه اینکه و...؛

هدف: برای اینکه، به منظور اینکه و...؛

تقابل: با اینکه، هر چند که، به رغم اینکه و...؛

افزایش: علاوه بر اینکه و...؛

استثنا: به غیر از اینکه و...؛

سلب: بدون اینکه؛

جانشینی: به جای اینکه و...؛

شرط: به شرطی که، در صورتی که و...

واضح است که در فرایند دستوری شدگی بعضی از پیوندها حرف اضافه خود را (مثل «وقتی که» و «هرچند که») و بعضی‌ها عنصر اسمی خود را (مثل «تا» در معنای به محض اینکه و برای اینکه) و بعضی‌ها هر دو را (مثل «که» در ۴۵) از دست داده یا گاهی پنهان کرده‌اند؛ برای مثال پیشینه‌ی ریشه‌شناختی «اگر» حاکی از حضور یک عنصر اسمی در این کلمه در معنای «زمان و بار و مرتبه» است (حسن دوست، ۱۳۹۹، ج ۱: ۲۵۷).

بدین ترتیب آنچه اصطلاحاً پیوند یا حرف ربط نامیده می‌شود، در واقع یک گروه حرف اضافه‌ای متشکل از یک حرف اضافه و یک گروه حرف تعریف در نقش متمم آن است. این گروه حرف تعریف خود در بردارنده یک بند موصولی است.

۵. نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان می‌دهد که تمامی بندهای قیدی فارسی گروه‌های حرف اضافه‌ای در نقش قید هستند که مُصدّر به یک حرف اضافه اغلب آشکارند. متمم این حرف اضافه یک گروه حرف تعریف است که در بردارنده‌ی یک بند موصولی است. در زبان فارسی موصوف بند موصولی (همان عنصر اسمی) اغلب آشکار است و به صورت درجا در شاخص گروه حرف تعریف تولید می‌شود. هسته گروه تعریف در مورد تحدیدی‌ها «-ی» است و در مورد غیرتحدیدی‌ها (تمام پیوندهایی که در بردارنده‌ی «این» هستند) تهی است. متمم این هسته یک گروه متمم ساز است که در واقع همان بند موصولی است. در شاخص این گروه، عملگر موصولی قرار دارد، هسته‌ی آن اغلب آشکار است (متمم ساز «که»). و در بند هم یک عنصر هم‌نمایه با موصوف و عملگر موصولی وجود دارد که ماهیت آن علی‌القاعده باید شکاف یا ضمیر سایه باشد. در مورد بعضی از بندهای قیدی زمانی و مکانی این شکاف یا ضمیر سایه به همراه کل گروه حرف اضافه‌ای داخل بند موصولی در صورت احراز شرایط خاصی حذف می‌شود. این شرایط عبارت است از الف) موصولی‌سازی برای متمم حرف اضافه صورت گرفته باشد؛ ب) عنصر هم‌نمایه درون بند موصولی نیز متمم حرف اضافه باشد؛ ج) حرف اضافه‌ها یکسان باشند؛ د) هر دو گروه حرف اضافه‌ای در نقش قید یا افزوده ظاهر شوند؛ ه) قیده‌ها صرفاً زمانی یا مکانی باشد. بقیه‌ی بندهای قیدی (یعنی تمام بندهایی که مُصدّر به پیوندهای دارنده «این» هستند) از آنجایی که حاصل موصولی شدن یک عنصر رویدادی‌اند، عنصر هم‌نمایه در یکی از فراقکن‌های نقشی قرار دارد و به نظر می‌رسد که بند فاقد شکاف یا ضمیر سایه است. اتفاقاً در همین دسته از بندهای قیدی است که هسته گروه حرف تعریف تهی است. دلیل این امر معرفگی موصوف و غیرتحدیدی بودن بند موصولی است.

سپاسگزاری

در طول انجام این پژوهش از سخاوتمندی علمی استاد بزرگوار، جناب آقای دکتر علی درزی، برخوردار بوده‌ام. از ایشان بسیار سپاسگزارم.

منابع فارسی

- ارژنگ، غلامرضا. (۱۳۷۴). *دستور زبان فارسی امروز*. تهران: قطره.
- البرزی ورکی، پرویز. (۱۳۷۹). بند وابسته قیدی یا موصولی، حرف ربط مرکب یا مجموعه‌ای مرکب از گروه اسمی و حرف ربط. *دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران* (۴۴(۴)، ۲۲۹-۲۴۳).
- حسن دوست، محمد. (۱۳۹۹). *فرهنگ ریشه‌شناختی زبان فارسی*. تهران: ماهریس.
- خانلری، پرویز. (۱۳۷۷). *دستور زبان فارسی*. تهران: توس.
- دبیرمقدم، محمد. (۱۳۸۴). *پژوهش‌های زبان‌شناختی فارسی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- راسخ‌مهند، محمد. (۱۳۹۶). *نحو زبان فارسی: نگاهی نقشی-رده‌شناختی*. تهران: آگه.

- صادقی، علی‌اشرف و ارژنگ، (۱۳۵۸). دستور سال چهارم. تهران: سازمان کتاب‌های درسی ایران.
- طیب‌زاده، امید. (۱۳۹۱). دستور زبان فارسی براساس نظریه گروه‌های خودگردان در دستور وابستگی، تهران: مرکز.
- نجفی، ابوالحسن. (۱۳۷۴). کاربرد «که» در فارسی گفتاری. نامه فرهنگستان ۳، ۷-۱۹.
- ولی‌پور، مونا و درزی، علی. (۱۳۹۹). بند متممی اسم در زبان فارسی. پژوهش‌های زبانی (۲)، ۱۱، ۲۴۷-۲۶۹.

References

- Alborzi Verki, P. (2000). Adverbial or Relative clause? Compound Conjunction or a Compound Set of Noun Phrase and Conjunction? *The Faculty of Literature and Humanities* 44(4), 229-243. [In Persian]
- Arsenijevic, B. (2009). Clausal Complementation as Relativization. *Lingua* 119, 39-50
- Arzhang, Gh. (1995). *Contemporary Persian Grammar*. Tehran: Ghatreh. [In Persian]
- Bianchi, V. (1999). *Consequences of Anisymmetry: Headed Relative Clauses*. New York: Mouton de Gruyter.
- Browning, M. (1987). *Null Operator Constructions*. Ph.D. dissertation. MIT University.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: The MIT Press.
- Chomsky, N. (1977). On Wh-movement. In P. Culicover, T. Wasow, and A. Akmajian (Eds.), *Formal Syntax* (pp. 71-132). New York: Academic Press.
- Dabir-Moghaddam, M. (2005). *Studies in Persian Linguistics: Selected Articles*. Tehran: Iran University Press. [In Persian]
- Declerck, R. (1997). *When-clauses and Temporal Structure*. London: Routledge.
- Demirdache, H. & Uribe-Etxebarria, M. (2004). The Syntax of Time Adverbs. In J. Gueron & J. Lecarme (Eds.), *The Syntax of Time* (pp. 143-180). Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Demirdache, H. (1991). *Resumptive Chains in Restrictive Relatives, Appositives, and Dislocation Structures*. Ph.D. dissertation., MIT.
- Diessel, H. (2001). The Ordering Distribution of Main and Adverbial Clauses: A Typological Study. *Language* 77, 343-365.
- Geis, M. (1970). *Adverbial Subordinate Clauses in English*. Ph.D. dissertation. MIT University.
- Geis, M. (1975). English Time and Place Adverbials. *Working Papers in Linguistics* 18, 1-11.
- Haegeman, L. (2012). *Adverbial Clauses, Main Clause Phenomena, and Composition of the Left Periphery: The Cartography of Syntactic Structures* (Vol. 8). New York: Oxford University Press.
- Hasandoust, M. (2020). *An Etymological Dictionary of Persian*. Tehran: Mahris. [In Persian]
- Huddleston, R. (1984). *Introduction to the Grammar of English*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Karimi, S. (2001). Persian Complex DPs: How mysterious are they? *Canadian Journal of Linguistics* 46, 63-96.
- Kayne, R. (1994). *The Antisymmetry of Syntax*. Cambridge: The MIT Press
- Kayne, R. (2005). *Movement and Silence*. Oxford: Oxford University Press.
- Keenan, E. & Comrie, B. (1977). Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar. *Linguistic Inquiry* 8(1), 63-89.
- Khanlari, P. (1998). *Persian Grammar*. Tehran: Tus. [In Persian]
- Najafi, A. (1995). Functions of 'Ke' in Spoken Persian. *Name-ye Farhangestan* 3, 7-19. [In Persian]
- Nichols, L. (2003). Attitude Evaluation in Complex NPs. In A. Carnie & H. Harley & M. Willie (Eds.), *Formal Approaches to Function in Grammar* (pp. 155-164). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Rasekh-Mahand, M. (2017). *Persian Syntax: Functionalist-Typological Approach*. Tehran: Agah. [In Persian]
- Ross, J. (1967). *Constraints on Variables in Syntax*. Ph.D. dissertation. MIT University.
- Sadeghi, A. & Arzhang, Gh. (1979). *Grammar (4th Year)*. Tehran: Organization of Iranian Textbooks. [In Persian]
- Tabibzadeh, O. (2012). *Persian Grammar Based on the Theory of Autonomous Groups in Dependency Grammar*. Tehran: Markaz. [In Persian]
- Valipour, M. & Darzi, A. (2021). Clausal Complements of Noun in Persian. *Language Research* 11(2), 247-269. [In Persian]